

*Uniwersytet Rzeszowski. Wydział Muzyki

**Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Wydział Pedagogiki i Psychologii

*JOLANTA HELENA WĄSACZ-KRZTOŃ, **JOANNA POSŁUSZNA

*jolawk@wp.pl, **joa.posluszna@gmail.com

*Kształcenie muzyczne młodzieży
w Galicji Zachodniej w dobie autonomii*

Music education of young people in Western Galicia in the age of autonomy

STRESZCZENIE

Prawie we wszystkich większych miasteczkach Galicji Zachodniej znajdowały się gimnazja klasyczne i realne, które miały w siatce godzin przedmioty nadobowiązkowe. Należały do nich także śpiew i muzyka. Nauczanie śpiewu miało na celu przygotowanie chóru szkolnego, który zapewniał oprawę muzyczną do różnych uroczystości kościelnych i szkolnych. Liczba godzin nie przekraczała czterech tygodniowo. Nauka odbywała się w dwóch oddziałach – niższym i wyższym. Repertuar obejmował przede wszystkim pieśni religijne i świeckie (utwory Moniuszki, Noskowskiego, Żeleńskiego). Oprócz nauczania śpiewu w gimnazjach galicyjskich prowadzono także nauczanie muzyki, którego celem było zorganizowanie orkiestry szkolnej – dętej, smyczkowej lub mieszanej. W repertuarze zespołów instrumentalnych znajdowały się: utwory patriotyczne, muzyka poważna (operowa, operetkowa), marsze, polonezy, mazury.

Słowa kluczowe: Galicja; edukacja muzyczna; muzyka; śpiew

Analizując systemy oświatowo-wychowawcze na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku, zauważymy, że różniły się one w zależności od zaboru. W Królestwie polityka caratu zmierzała do całkowitej rusyfikacji i przekształcenia szkoły w narzędzie sprzyjające utrzymaniu ustroju absolutystycznego. W 1869 roku zrusyfikowano szkolnictwo średnie, a podstawą dydaktyczną stały się przedmioty klasyczne. Całe szkolnictwo, nadzorowane przez Aleksandra Apuchtina, prezentowało niski poziom i było nakierowane na wynaradawianie

młodzieży (Buszko 1987, s. 178–179). W zaborze pruskim stanowiło główne narzędzie władz dążących do germanizacji społeczeństwa polskiego. Rozbudowana sieć szkół, w których obowiązywał niemiecki jako język wykładowy (z wyjątkiem religii w szkołach ludowych i lekcji języka polskiego), miała ograniczyć odsetek analfabetyzmu, w rzeczywistości jednak celem jej działań była likwidacja wszelkich przejawów polskości. Warto wspomnieć, iż w 1887 roku nauka języka polskiego zniknęła ze szkół ludowych, gimnazjów i szkół realnych w całym zaborze (Buszko 1987, s. 180).

Odmienne wyglądało szkolnictwo w zaborze austriackim. Tu – inaczej niż w zaborze rosyjskim i pruskim – nastąpiła polonizacja szkolnictwa na wszystkich szczeblach nauczania. W 1866 roku utworzono Radę Szkolną Krajową, która sprawowała nadzór nad szkolnictwem ludowym i średnim w całej Galicji, natomiast rok później zatwierdzono ustawę Sejmu galicyjskiego wprowadzającą język polski jako wykładowy do szkół ludowych i średnich (Buszko 1989, s. 33). W 1884 roku Sejm uchwalił ustawę wprowadzającą dwa typy szkół ludowych: miejski, o szerszym programie nauczania, i wiejski, z mocno okrojonym programem, aby ograniczyć dostęp dzieci wiejskich do szkół średnich (Buszko 1989, s. 33). W szkolnictwie średnim przeważały gimnazja klasyczne, mniej zakładano gimnazjów realnych. Funkcjonowały również seminaria nauczycielskie przygotowujące nauczycieli szkół ludowych, jakkolwiek pozbawiały swych absolwentów możliwości dalszej edukacji na wyższej uczelni.

Szkoły średnie były po szkołach ludowych najważniejszym ogniwem kształcenia w Galicji, choć dostęp do nich mieli tylko nieliczni uczniowie. Prawie we wszystkich większych miasteczkach Galicji Zachodniej znajdowały się gimnazja klasyczne i realne. Rzeszów, należący do bardziej rozwiniętych miast galicyjskich, na przełomie XIX i XX wieku, w dobie autonomii, posiadał dwa gimnazja: c.k. Wyższe Gimnazjum (od 1904 roku c.k. I Wyższe Gimnazjum) oraz c. k. II Gimnazjum. Dwa gimnazja znajdowały się także w Nowym Sączu¹ i Tarnowie, a inne w Bochni, Wadowicach, Nowym Targu, Myślenicach, Żywcu, Jaśle.

Przez cały okres autonomii galicyjskie szkoły średnie funkcjonowały zgodnie z zasadami zawartymi w *Zarysie organizacyjnym dla gimnazjów i szkół realnych w Austrii* z 1849 roku, który obowiązywał aż do I wojny światowej. W programie nauczania obok przedmiotów głównych znajdowały się także przedmioty nadobowiązkowe. Były to: dzieje ojczyste, język francuski, rysunki, kaligrafia, gimnastyka, śpiew i religia możeszowa (*Sprawozdanie...*, Rzeszów 1876, s. 61), a w późniejszych latach – język ruski (ukraiński) i stenografia (dla młodzieży klas starszych). W siatce godzin nadobowiązkowych znajdował się także śpiew, a później muzyka.

¹ C.k. Gimnazjum Wyższe od 1909 roku, po utworzeniu c.k. Gimnazjum II, zmieniło nazwę na c.k. Gimnazjum Wyższe I.

Chcąc scharakteryzować edukację muzyczną młodzieży gimnazjalnej w Galicji Zachodniej, należy sięgnąć przede wszystkim po sprawozdania szkolne, które w artykule zostały potraktowane jako główny materiał źródłowy.

Sprawozdania c.k. gimnazjów galicyjskich były wydawane co roku przez każdą placówkę; zwykle opracowywał je dyrektor szkoły. Każde sprawozdanie składało się z dwóch części: teoretycznej i urzędowo-statystycznej (Frycie 1966, s. 271–285). Pierwsza część obejmowała rozprawę naukową jednego z profesorów gimnazjalnych; tematyka rozprawy związana była z konkretnym przedmiotem, którego nauczał profesor (np. literaturą polską lub niemiecką, matematyką itp.), natomiast część druga zawierała szczegółowe dane dotyczące organizacji danego roku szkolnego, tj.: skład grona pedagogicznego, wykaz przedmiotów obowiązkowych i nadobowiązkowych, wykaz zalecanej literatury do poszczególnych przedmiotów, program nauczania każdego przedmiotu. Ponadto w sprawozdaniach przedstawiano dane statystyczne: liczbę uczniów, ich pochodzenie społeczne, wyznanie, język, liczbę uczniów uczęszczających na poszczególne przedmioty nadobowiązkowe itd.

W zakresie nauczania śpiewu i muzyki podawano informacje dotyczące nauczycieli prowadzących, liczebność grup zajęciowych, wyposażenie pracowni, dostępną literaturę muzyczną, a także skład zespołów wokalnych i instrumentalnych, jeśli takie funkcjonowały.

W każdym sprawozdaniu znajdował się także plan nauki na bieżący rok szkolny. W ramach kształcenia muzycznego uczniowie uczęszczali na lekcje śpiewu oraz muzyki. Jak wynika ze sprawozdań, lekcje śpiewu odbywały się w dwóch oddziałach po dwie godziny tygodniowo.

Według planu nauki śpiewu zamieszczonego w *Sprawozdaniu Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Bochni za rok szkolny 1889*:

(...) w I oddziale zajmowano się elementami muzyki w ogóle i w zastosowaniu do śpiewu, dla praktycznego przyswojenia tych zasad muzyki śpiewano odpowiednio ułożone ćwiczenia. Obok tego śpiewano także ćwiczenia przeznaczone do rozszerzenia, wyrobienia i wygięcia głosu. W pierwszym półroczu były ćwiczenia zasadnicze unisono, w 2 próbowano 2 i 3-głosowych. W II oddziale dano wyobrażenie o akordach zwyczajnych i ich położeniu i przedstawieniu, następnie o akordach dominantowych, w podobny sposób, nareszcie o akordzie zmniejszonym i chromatycznym. Obok tego śpiewano kwartety na głosy mieszane, przeważnie z zakresu muzyki religijnej. Wykonywanie ich odbywało się w kościele, podczas nabożeństw uczniów (*Sprawozdanie...*, Bochnia 1889, s. 69).

W *Sprawozdaniu Dyrekcji c.k. Gimnazjum wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1892* nauka śpiewu realizowana była zgodnie z zaleceniami programowymi, zgodnie z którymi uczniowie z oddziału pierwszego mieli poznawać wiadomości wstępne o muzyce oraz informacje „o nutach, takcie w muzyce, systemie nutowym, o gamie, interwałach, ćwiczenia na jednym tonie i w obrębie

8 tonów, klucze muzyczne, gamy twarde i miękkie, krzyżyki i bemole, i inne znaki muzyczne, ćwiczenia w śpiewaniu łatwych piosenek”. Z kolei w oddziale drugim przewidziane były ćwiczenia w śpiewaniu pieśni kościelnych na cztery głosy męskie i na jeden głos (*Sprawozdanie...*, Nowy Sącz 1892, s. 41).

Zalecenia powtarzały się w późniejszych programach właściwie bez większych zmian: w oddziale niższym uczono najpotrzebniejszych wiadomości z dziedziny muzyki i śpiewu, a ponadto młodzież śpiewała pieśni unisono. W wyższym oddziale, traktowanym już jako chór, śpiewano pieśni kościelne na dwa, trzy i cztery głosy oraz pieśni świeckie, najczęściej te, które potrzebne były do oprawy przygotowywanych uroczystości szkolnych.

Cel nauczania śpiewu w gimnazjach galicyjskich sprowadzał się w zasadzie do jednego – stworzenia chóru szkolnego, który miał przygotowywać oprawę muzyczną wszystkich uroczystości kościelnych i szkolnych. Jak zauważył Józef Władysław Reiss, nauka miała charakter religijny, bo chodziło przede wszystkim o „wyćwiczenie pieśni na nabożeństwo kościelne” (Reiss 1909, s. 562). Liczba godzin śpiewu nie przekraczała czterech w tygodniu. Podstawowymi podręcznikami do nauki były śpiewniki Karola Studzińskiego (1869, 1871), Franciszka Poppera (1876), Ludwika d’Arma Dietza (1893), Jana Siedleckiego (1876, 1878, 1879–1880, 1885–1886, 1895, 1908) oraz opracowania ks. Leonarda Soleckiego (1895).

Repertuar chórów szkolnych obejmował głównie pieśni religijne wykonywane przez uczniów podczas nabożeństw w ciągu całego roku szkolnego. Analizując zbiory do nauki śpiewu, których wykazy podawano niekiedy w sprawozdaniach szkolnych, można potwierdzić tezę o tym, że podstawowym profilem kształcenia była nauka repertuaru religijnego. Wśród zasobów nut, którymi dysponowała np. biblioteka c.k. Gimnazjum Wyższego w Nowym Sączu, znajdowały się m.in.: *Msza pasterska* na trzy głosy Jana Stefaniego, *Msza z tekstem polskim, Te Deum, Veni Creator, Śpiewnik kościoła katolickiego* (cz. I i II), *Śpiewnik kościelny* (cz. I i II) Józefa Surzyńskiego, *Missa Brevis* Władysława Rzepki, *Kulesza Msza Requiem* i *Msza święta, Msza pastoralna* Józefa Sierosławskiego, *Msza święta* Racewicza, *Msza na alt i sopran* Stanisława Moniuszki oraz *Msza dwugłosowa, Pieśni kościelne* i *Pieśni żałobne* Tomasza Flaszka (sprawozdania szkolne za lata 1902–1914). W 1913 roku w bibliotece c.k. Gimnazjum Wyższego w Jasle znajdowały się m.in.: *Modlitwa* ks. Marka Czubskiego, siedem pieśni kościelnych oraz *Salve Regina* Löbla, *Pieśni kościelne* oraz *Hymn do Matki Boskiej* Józefa Grabowskiego, *Kantata* i *Requiem* Mariana Signio (*Sprawozdanie...*, Jasło 1913). Wśród pieśni świeckich były utwory Stanisława Moniuszki, Zygmunta Noskowskiego, Władysława Żeleńskiego, Stanisława Niewiadomskiego, Józefa Surzyńskiego. Z utworami świeckimi lub patriotycznymi uczniowie występowali zwykle podczas okolicznościowych akademii szkolnych.

Oprócz nauczania śpiewu w gimnazjach Galicji Zachodniej prowadzono także lekcje muzyki. Analizując sprawozdania szkolne, można zauważyć, że początkowo przedmiot ten występował tylko w niektórych placówkach, jednak z czasem niemal w każdym gimnazjum młodzież mogła zapisać się nie tylko na śpiew, ale także na naukę muzyki instrumentalnej. Głównym celem nauczania tego przedmiotu było zorganizowanie orkiestry szkolnej – dętej, smyczkowej lub mieszanej. Bywały zakłady, w których udało się utworzyć dwie orkiestry, jak w przypadku gimnazjum w Bochni, zwykle jednak szkoła miała jeden zespół instrumentalny. Zajęcia odbywały się wyłącznie na terenie placówki, w godzinach popołudniowych, pod okiem kapelmistrza lub muzyków z orkiestr wojskowych stacjonujących w Galicji pułków wojsk austriackich. Skład i rodzaje zespołów uzależnione były przede wszystkim od możliwości finansowych szkół oraz od uzdolnień muzycznych uczniów. W repertuarze zespołów instrumentalnych znajdowały się utwory patriotyczne, muzyka poważna (operowa, operetkowa), melodie powszechnie znane i przyjemne do słuchania, a więc: marsze, polonezy, mazury. Sięgano po utwory Józefa Nikorowicza, Adama Wrońskiego, Fabiana Tymolskiego, Antoniego Uruskiego, Fryderyka Chopina, Feliksa Mendelssohna, Wolfganga Amadeusza Mozarta, Josepha Haydna, Ludwika van Beethovena.

Kiedy w styczniu 1902 roku w c.k. Wyższym Gimnazjum w Nowym Sączu wprowadzono naukę muzyki instrumentalnej, zgłosiło się około 100 uczniów, co świadczyło o wielkim zainteresowaniu młodzieży edukacją muzyczną. Jak zapisano w punkcie pierwszym regulaminu nowo powstającej orkiestry szkolnej, naukę muzyki instrumentalnej zaprowadzono w gimnazjum „celem rozbudzenia zamiłowania do muzyki u uczniów (...) i dania im łatwej sposobności do wyuczenia się gry na obranym instrumencie” (*Sprawozdanie...*, Nowy Sącz 1902). Nauka miała trwać przez cały rok szkolny pod opieką dyrekcji, pod nadzorem zarządu i pod okiem opłacanego kapelmistrza. Na zajęcia mógł się zapisać każdy uczeń posiadający przynajmniej ocenę dostateczną z wszystkich przedmiotów obowiązkowych, przy czym musiał wcześniej dostarczyć zgodę rodziców lub opiekunów oraz wskazać wybrany do nauki instrument.

Po przesłuchaniach na lekcje przyjęto ostatecznie 69 uczniów, których podzielono na dwa oddziały. W pierwszym, traktowanym jako przygotowawczy, utworzono dwie grupy; uczniowie ćwiczyli cztery godziny w tygodniu. Oddział drugi ćwiczył dwie godziny w tygodniu. Tak więc na naukę muzyki przeznaczano sześć godzin tygodniowo. Od 6 marca 1902 roku zwiększono liczbę godzin do ośmiu tygodniowo, co miało przyczynić się do szybszego i lepszego opanowania materiału (*Sprawozdanie...*, Nowy Sącz 1902). Ważnym zapisem w regulaminie był punkt 18, który zobowiązywał orkiestrę do popisu muzycznego pod koniec każdego roku szkolnego. Popis miał się odbywać przed całym zarządem orkiestry, dyrekcją, gronem pedagogicznym oraz rodzicami, którzy opłacali naukę swoich synów.

O sporym zainteresowaniu młodzieży nauką gry na instrumencie świadczy fakt, że prawie w każdym gimnazjum powstawały zespoły instrumentalne. W placówkach rzeszowskich działały kapela tamburzystów (mandolinistów) i orkiestra dęta, w Bochni utworzono orkiestrę smyczkową i dętą, w c.k. I Gimnazjum w Tarnowie funkcjonowała orkiestra mieszana w składzie: dziewięcioro skrzypiec I, pięcioro skrzypiec II, czworo skrzypiec III, jeden bas, jeden flet, trzy klarnety, jeden kornet, jedna trąbka, jedna waltornia, jeden puzon (*Sprawozdanie...*, Tarnów 1910). Orkiestra mieszana i dęta powstały w c.k. Gimnazjum Wyższym w Wadowicach. Oba zespoły liczyły po 24 uczniów. Początkowo utworzono zespół dęty, a potem, jak czytamy w sprawozdaniu z 1908 roku, gdy „poza godzinami lekcyjnymi większa część młodzieży przeważnie z wyższego gimnazjum oddawała się muzyce, (...) stworzono orkiestrę mieszaną z 24 uczniów” (*Sprawozdanie...*, Wadowice 1908). Ćwiczenia odbywały się trzy razy w tygodniu, a najbardziej utalentowani uczniowie nie tylko z wielkim zapałem uczęszczali na próby, ale też chętnie przygotowywali do nauki kolegów z młodszych klas. W 1912 roku utworzono orkiestrę dętą w c.k. Gimnazjum w Nowym Targu (*Sprawozdanie...*, Nowy Targ 1912). O wielkim zainteresowaniu muzyką wśród gimnazjalistów z Nowego Targu świadczy fakt, że próby odbywały się codziennie, dzięki czemu już po trzech miesiącach nauki zabrano się za ćwiczenie marszów. Poza tym w szkole funkcjonował zespół smyczkowy.

Orkiestry szkolne brały czynny udział w życiu placówek, w których działały. Zwykle przygrywały podczas zabaw i pochodów. W Bochni raz na tydzień, w każdy czwartek na najdłuższej pauzie, jeśli były sprzyjające warunki atmosferyczne, orkiestra wychodziła z koncertem na podwórze. Poza tym zespoły dęte brały udział we wszystkich większych wycieczkach i publicznych występach całego zakładu. Podczas lekcji wychowania fizycznego uczniowie organizowali pochody nie tylko przy dźwiękach orkiestry dętej, lecz także przy śpiewie chóru wykonującego narodowe pieśni polskie (*Sprawozdanie...*, Kraków 1908, s. 60).

Nauka muzyki instrumentalnej odbywała się także według planu. W gimnazjum bocheńskim lekcje organizowano początkowo w dwóch oddziałach: „w niższym uczono początków muzyki, natomiast w wyższym uczniowie grali mszę ułożoną przez nauczyciela muzyki z pieśni religijnych Abta”² (*Sprawozdanie...*, Bochnia 1892, s. 27), drobne utwory religijne, uwertury, polskie pieśni patriotyczne, duety na dwa flety, sola na skrzypce z akompaniamentem orkiestry. Od-

² Franz Abt (1819–1885) – niemiecki kompozytor i kapelmistrz, studiował teologię i muzykę w Lipsku. Po studiach pracował jako kapelmistrz w Bernburgu i jako dyrektor chóru w Zurychu. W połowie XIX wieku pełnił przez kilka lat funkcję kierownika koncertów abonamentowych Powszechnego Towarzystwa Muzycznego (Allgemeine Musikgesellschaft). Później przeniósł się do Brunzswiku, gdzie przez 30 lat pracował jako kapelmistrz. Odbył liczne podróże koncertowe, m.in. do Francji, Anglii, Rosji oraz USA. Komponował pieśni śpiewane głównie z podkładem fortepianu i operetki.

dział wyższy, traktowany zwykle już jak orkiestra, grywał w kościele na nabożeństwach szkolnych z towarzyszeniem chóru uczniów. Wysoki poziom prezentowała orkiestra smyczkowa z gimnazjum jasielskiego. W sprawozdaniu szkolnym z roku 1912 czytamy, iż orkiestra wystąpiła z dwoma koncertami muzyki klasycznej w Jaśle oraz Gorlicach i wykonała w całości *Symfonię Es-dur* Haydna (*Sprawozdanie...*, Jasło 1912, s. 16). Rok później, kiedy z powodu trudności lokalowych szkolna orkiestra dęta musiała zawiesić działalność, orkiestra mieszana z gimnazjum w Jaśle podczas uroczystego wieczorku Trzech Wieszców wykonała między innymi *Romans* Piotra Czajkowskiego i *Tańce słowiańskie* nr 8 Antonina Dworzaka. Godny uwagi jest fakt, że wymienione utwory zostały zagra-
ne w pełnej obsadzie instrumentalnej (*Sprawozdanie...*, Jasło 1913).

Jak wyżej wspomniano, zarówno chóry, jak i orkiestry szkolne brały czynny udział w życiu swoich zakładów, szczególnie gdy organizowano uroczystości szkolne. We wszystkich gimnazjach galicyjskich urządzano akademie, poranki i wieczorki wymagające oprawy muzycznej, którą dzięki dodatkowym lekcjom śpiewu i muzyki zapewniały chóry i orkiestry szkolne. Do ważniejszych uroczystości gimnazjalnych zaliczyć można:

- wieczory ku czci Adama Mickiewicza,
- wieczory ku czci Juliusza Słowackiego,
- wieczory Trzech Wieszców,
- uroczystości z okazji rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 maja,
- rocznice powstania listopadowego i styczniowego
- rocznice śmierci lub urodzin Marii Konopnickiej, Zygmunta Krasińskiego, Piotra Skargi, ks. Józefa Poniatowskiego,
- uroczystości z okazji rocznic panowania dynastii Habsburgów,
- rocznice zwycięstwa pod Wiedniem,
- rocznice unii polsko-litewskiej,
- rocznice ślubu cesarzowej i cesarza,
- jubileusze pracy pedagogicznej profesorów gimnazjalnych.

Każda z tych uroczystości była starannie przygotowywana przez uczniów wybranej klasy lub różnych klas, a nad opracowaniem programu artystycznego czuwał przydzielony nauczyciel (sprawozdania z: Bochni, Jasła, Rzeszowa, Tarnowa, Nowego Sącza i Nowego Targu do 1914 roku).

Na wieczorku mickiewiczowskim 13 grudnia 1890 roku w gimnazjum bocheńskim orkiestra odegrała uwerturę *Straż królowej* Charlesa Godefroya oraz mazurki z *Chłopów arystokratów* Ludwika Władysława Anczyca (*Sprawozdanie...*, Bochnia 1891, s. 86). W 1906 roku chór szkolny przy akompaniamencie orkiestry odśpiewał *Wieniec pieśni polskich* i *Hymny słowiańskie*, natomiast orkiestra szkolna pod batutą kapelmistrza Antoniego Langer wykonała uwerturę *Straż królowej* i *Krakowiaki* Adama Wrońskiego (*Sprawozdanie...*, Bochnia

1906, s. 69). Z kolei w gimnazjum w Nowym Sączu na wieczorze mickiewiczowskim 7 listopada 1901 roku zabrzmiały: *Polonez ku czci Mickiewicza* Apolonii Krokiewiczowej (chór z akompaniamentem fortepianu), *Polonez Chopina* (fortepian), *Polonez Smutnego* (orkiestra) oraz *Marsz za Bug* Ignacego Dobrzyńskiego (chór z akompaniamentem orkiestry). Ponadto uczniowie zaprezentowali pieśń *Na okręcie* Feliksa Mendelssohna (chór z akompaniamentem fortepianu), arię z opery *Traviata* (orkiestra) i *Pieśń wieczorną* Moniuszki (kwartet smyczkowy z akompaniamentem fortepianu) (*Sprawozdanie...*, Nowy Sącz 1902, s. 77). Kiedy w 1899 roku młodzież gimnazjum rzeszowskiego przygotowała oprawę muzyczną wieczorku z okazji 50. rocznicy śmierci Juliusza Słowackiego, w Sali Sokoła orkiestra pod kierunkiem ucznia klasy VII wykonała *Poloneza* Fabiana Tymolskiego opartego na motywach opery *Halka*, utwór *Mandolinenserenade*, zaś chór męski – *Pożary* Słowackiego i *Taniec szkieletów* Wincentego Studzińskiego. Na zakończenie uroczystości orkiestra zagrała utwór *Lutnia polska* Adama Wrońskiego („Głos Rzeszowski” 1899, nr 17, s. 3).

Odpowiednio dobrany repertuar pozwalał podkreślić nastrój każdej uroczystości. Podczas obchodów rocznic powstań listopadowego i styczniowego chóry szkolne wykonywały zwykle utwory patriotyczne, podczas wieczorków poetów prezentowały pieśni Chopina, Moniuszki, Jana Galla, Franciszka Walczyńskiego, Aleksandra Greczaninowa, Józefa Surzyńskiego. Orkiestry smyczkowe miały w swym repertuarze polonezy, mazurki, walce. Bardzo często podczas akademii występowali także soliści-instrumentaliści, duety muzyczne bądź zespół mandolinistów. W obchodach uroczystości narodowych uczestniczyli czynnie nauczyciele, wywierając swoją postawą duży wpływ na wychowanków. Jak wspominali po latach uczniowie, ich profesorowie manifestowali polskie pochodzenie i uczucia narodowe. Nauczyciele nie tylko pomagali w organizacji uroczystości, przygotowując z uczniami program artystyczny, ale także inspirowali ruch teatralny wśród młodzieży. Dzięki tym działaniom można było wystawić szkolnymi siłami m.in. *Dziady* Mickiewicza, *Kordiana* Słowackiego czy *Wesele* Wyspiańskiego (Majorek, Marmon 1988).

O uroczystościach szkolnych przygotowywanych przez młodzież gimnazjalną można było przeczytać niejednokrotnie w lokalnej prasie, gdzie podawano szczegółowe programy popisów muzycznych. Ich treść wskazuje na ambitny repertuar, po który sięgali gimnazjaliści, a który odpowiadał raczej uczniom szkół muzycznych niż amatorom bez przygotowania zawodowego. Utwory wykonywane przez chóry szkolne, a także przez zespoły instrumentalne (orkiestry dęte, orkiestry smyczkowe lub mieszane, zwane tamburzystami) wskazują na znajomość dzieł kompozytorów polskich i obcych.

Trudno poddawać jednoznacznej ocenie jakość wykonania, nie mając możliwości usłyszenia chóru czy orkiestry. Można przypuszczać, że zdarzały się sytuacje, w których program artystyczny nie był przygotowany perfekcyjnie, jed-

nak z komentarzy pojawiających się w ówczesnej prasie można wywnioskować, że koncerty gimnazjalistów dobrze przyjmowano, że sprawiały miłą niespodziankę publiczności, i że program muzyczny wykonywano z „wielkim artryzmem” etc. („Głos Rzeszowski” 1899, nr 17, s. 3; nr 50, s. 3; 1900, nr 47, s. 2). Te uwagi pozwalają przypuszczać, że poziom był zadowalający.

Duże zainteresowanie uczniów nauką śpiewu i muzyki wiązało się ze sporą frekwencją na tych przedmiotach nadobowiązkowych. Przykładowo w gimnazjum rzeszowskim w 1880 roku na lekcje śpiewu zapisało się 102 uczniów (na wszystkich 624), w 1887 roku śpiewu uczyło się 86 uczniów (na 565), w 1900 roku – 116 (na 792), a w 1910 roku – 135 (na 524) (sprawozdania za lata 1861–1914). Z kolei w gimnazjum w Nowym Sączu w 1880 roku naukę śpiewu pobierało 185 uczniów (spośród 416), a w 1885 roku zapisało się na nią 142 uczniów (527). W późniejszych latach zajęcia wokalne były nieco rzadziej wybierane (zwłaszcza w 1905 roku, kiedy śpiewu uczyło się tylko 45 uczniów na 739), jednak po 1910 roku odsetek chętnych do korzystania z kształcenia muzycznego zaczął ponownie wzrastać (sprawozdania za lata 1876–1914). W gimnazjum tarnowskim w 1875 roku spośród 427 uczniów na lekcje śpiewu zapisało się 82 gimnazjalistów, w 1891 roku 98 uczniów na 485, w 1904 roku 116 z 603 wszystkich, a w 1913 roku śpiewu uczyło się 111 gimnazjalistów na 596 uczniów (sprawozdania z Tarnowa za lata 1875–1913).

Śpiew w chórze czy gra na instrumencie w orkiestrze dętej, smyczkowej lub mieszanej były najczęstszymi formami kształcenia muzycznego młodzieży gimnazjalnej w całej Galicji, także zachodniej. Stanowiły równocześnie wspaniałą formą kontaktu z muzyką. Jako jeden ze sposobów umuzykalnienia przyczyniały się do rozwoju zainteresowań i zdolności muzycznych gimnazjalistów, stwarzając okazję do spotkań pozalekcyjnych, wspólnego śpiewania i muzykowania. Duża frekwencja uczniów potwierdza chęć i potrzebę kształcenia się w sztuce muzycznej, która od zawsze stanowiła bardzo ważny element wychowania dzieci i młodzieży.

Na podstawie sprawozdań szkolnych oraz publikacji prasowych można stwierdzić, że edukacja muzyczna w gimnazjach galicyjskich w dobie autonomii przyczyniała się do podniesienia kultury muzycznej młodzieży, zaś organizowanie chórów szkolnych, tworzenie orkiestr dętych czy innych zespołów instrumentalnych sprzyjało popularyzacji muzyki.

BIBLIOGRAFIA

- Buszko J. (1987), *Historia Polski 1864–1948*, Warszawa: PWN
- Buszko J. (1989), *Galicja 1859–1914. Polski Piemont?*, Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza
- d'Arma Dietz L. (1893), *Przewodnik teoretyczno-praktyczny w nauce śpiewu zbiorowego dla szkół średnich i seminariów nauczycielskich*, cz. I: *Teoria muzyki*, cz. II: *150 ćwiczeń i pieśni na jeden, dwa i trzy głosy*, cz. IIIA: *30 pieśni na trzy i cztery głosy żeńskie: dla seminariów nauczycielskich i wyższych zakładów naukowych żeńskich*, cz. IIIB: *70 pieśni religijnych i świeckich na cztery głosy męskie i mieszane dla szkół średnich i seminariów nauczycielskich męskich*, Przemyśl, nakładem Jelenia i Juszyńskiego.
- Frycie S. (1966), *Sprawozdania szkolne polskich gimnazjów w Galicji*, [w:] S. Frycie, S. Reczko (red.), *Z tradycji kulturalnych Rzeszowa i Rzeszowszczyzny*, Rzeszów: Wydawnictwo WSP. „Głos Rzeszowski” 1899, nr-y 17, 50; 1900, nr 47.
- Majorek Cz., Marmon W. (1988), *Gimnazjum Bocheńskie w okresie niewoli narodowej*, [w:] Z. Ruta (red.), *Bochnia. Dzieje miasta i regionu. 170 lat gimnazjum w Bochni*, Bochnia: Urząd Miasta Bochnia.
- Popper F. (1876), *Śpiewnik metodyczny do użytku szkół wydziałowych, seminariów nauczycielskich i innych zakładów naukowych*, Kraków: Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Reiss J. W. (1909), *Nauka śpiewu w szkołach średnich*, „Muzeum”, r. XXV, t. II.
- Siedlecki J., *Śpiewniczek zawierający pieśni kościelne z melodiami dla użytku młodzieży szkolnej*, wyd. I 1876–1878, wyd. II 1879–1880, wyd. III 1885–1886, wyd. IV 1895, wyd. V 1908, Kraków: Wydawnictwo XX Misjonarzy na Kleparzu.
- Solecki L. (1895), *Zbiór łatwych i śpiewnych utworów muzycznych dla szkół i pensjonatów. Śpiewy kościelne na 4 mieszane głosy, tj. sopran, alt, tenor i bas. Partytura mogąca służyć jako akompaniament*, cz. I: *Msze adwentowe i kolędy*, Lwów.
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. Gimnazjum Wyższego, później c.k. I Gimnazjum w Tarnowie za lata 1875–1913, Tarnów 1875–1913.
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za lata 1861–1904, Rzeszów 1861–1904.
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. I Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za lata 1905–1914, Rzeszów 1905–1914.
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. II Wyższego Gimnazjum w Rzeszowie za lata 1905–1914, Rzeszów 1905–1914.
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. Wyższego Gimnazjum w Jasle za lata 1872–1916, Jasło 1878–1916.
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Bochni za lata 1887–1914, Bochnia 1890, 1891; Kraków 1892–1914.
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. Gimnazjum w Nowym Targu, Nowy Targ 1907–1914
- Sprawozdania Dyrekcji c.k. Gimnazjum Wyższego w Nowym Sączu (później c.k. Gimnazjum Wyższego I) za lata 1876–1914, Nowy Sącz 1876–1914.
- Studziński K. (1871), *Podręcznik do nauki śpiewu*, Warszawa: Drukarnia Jana Jaworskiego.
- Studziński K. (1869), *Zasady muzyki oraz nauka czytania nut głosem*, Warszawa: Drukarnia Jana Jaworskiego.

SUMMARY

Almost all major towns of Western Galicia had classical and real gymnasiums, which had in their curriculum subjects like singing and music. Teaching singing was intended to prepare the school choir, which provided the musical setting for the church and school ceremonies. The number of

hours did not exceed four per week. Learning was organised at two levels – the lower level and the higher one. The repertoire included mostly religious songs, secular songs (music by Moniuszko, Noskowski, Żeleński). Apart from singing, music was taught in order to organize a school orchestra – brass or string. The composition and the types of bands depended primarily on the financial possibilities of schools and musical talents of the students. The repertoire of instrumental ensembles included patriotic songs, classical music (opera, operetta), marches, polonaises, mazurs.

Keywords: Galicja; music education; music; singing